

9 Loop verder langs het *Spaarne*. U gaat vanaf het *Spaarne* linksaf de *Bakenessergracht* op en loopt (met het water rechts van u) langs de gracht tot u links een zijstraat tegenkomt (de *Nauwe Appelaarsteeg*). Vanaf hier heeft u rechts een mooi uitzicht op

de **Bakenesserkerk**. De in 1972 gerestaureerde toren heeft veel weg van de huidige toren van de Oude Bavokerk, welke u achter u ziet. Tijdens de bouw van de toren op de Sint Bavokerk bleek het materiaal te zwaar, waardoor het in de kerk begon te kraken en een pilaar scheef trok. De toren werd op advies van een Vlaamse deskundige afgebroken en vervangen door de nieuwe, lichtere toren van hout bekleed met lood. De brokstukken van de natuurstenen toren werden gebruikt om het kerkhof bij de Sint Bavokerk op te hogen. Van de grotere stukken werd omstreeks 1550 een toren aan de oude Bakenesserkerk gebouwd.

U gaat nu de volgende straat linksaf de *Korte Begijnestraat* in. Links ziet u vrijwel direct een bruine houten deur die leidt naar Haarlems nieuwste hofje, het Johannes Enschedéhof, opgeleverd in 2007. Grenzend aan dit hofje is de Bakenesserkamer gelegen, het oudste nog bestaande hofje in Nederland, gesticht in 1395. De hofjes in Haarlem zijn in principe te bezoeken op maandag t/m zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur, op zon- en feestdagen zijn de hofjes niet toegankelijk.

Via de *Korte Begijnestraat* achter het Johannes Enschedéhof (recht door) of de *Wijde Appelaarsteeg* bij de uitgang van het hofje van Bakenes (rechtsaf) komt u bij de *Lange Begijnestraat*. Wandel linksaf en loop langs de Toneelschuur en de Philharmonie en zie voor u langzaam de Grote of St. Bavokerk opdoemen. Ga bij het *Klokhuisplein* rechtsaf en loop de Riviervischmarkt over richting het standbeeld van Laurens Janszoon Coster op de *Grote Markt*. De Haarlemmers noemen Laurens Janszoon Coster als uitvinder van de boekdrukkunst.

Rechts op de hoek *Grote Markt / Smedestraat* staat de **Hoofdwacht**. Sporen in het metselwerk in de zijgevel van het pand wijzen er op dat dit één van Haarlems oudste gebouwen is. De Hoofdwacht werd gebouwd in de 13e eeuw. De locatie heeft tot ca. 1350 dienst gedaan als stadhuis. De huidige naam van het pand is te danken aan de schutterij die het gebouw na 1755 inrichtte als Hoofdwacht. Tegenover de Hoofdwacht bovenin de Sint Bavokerk ziet u onderaan de toren een klein wachthuisje. Op deze lage zolder hielden stadswachten de wacht. Vermoed wordt dat de Hoofdwacht als punt van veilig-

heid een link had met dit wachthuisje. Wanneer bij brand in de stad vanuit het wachthuisje met de rode vlag werd gezwaaid, kwamen stadswachten in de Hoofdwacht in actie. Het wachthuisje op de Sint Bavokerk heeft nog tot 1914 dienst gedaan.

De **Grote of St. Bavokerk** is Haarlems grootste kerk. Hier is op de plaats van een in de 14e eeuw grotendeels afgebrande kleinere kerk in 1479 de Grote of St. Bavokerk gebouwd. Wat deze kerk bijzonder maakt is dat hij zonder heipalen in de grond gebouwd was. Haarlem werd gesticht op een strandwal, waardoor de bodem uit zand bestaat en er geen enkele heipaal nodig is voor de bouw van de kerk.

Vroeger sierden beelden de kerk, maar veel van deze pracht is verloren gegaan tijdens de Beeldenstorm (1566), waarna de kerk in het bezit kwam van de hervormde gemeente.

De Grote of St. Bavokerk wordt ook wel 'Jan met de hoge schouders' genoemd, de toren is namelijk aan de kleine kant in verhouding met de rest van het gebouw. In de kerk zijn de grafstenen van Frans Hals en Pieter Teyler te bezichtigen. Ook ziet u in de kerk het beroemde Christian Müller-orgel. Op dit grootste orgel ter wereld heeft Mozart als 10-jarige jongen nog gespeeld. Hij was in Haarlem met zijn vader, een beroemd vioolleraar, die bij drukkerij Johan Enschedé zijn eigen vioolmethode in boekvorm in ontvangst kwam nemen. Drukkerij Johan Enschedé was in die tijd de enige drukkerij die muziekschrift kon drukken.

10 Loopt u verder langs de kerk, dan ziet u links de **Vleeshal**, *Grote Markt 18*, herkenbaar aan de trapgevel met opvallende ornamenten. Omdat de stadsbevolking toenam en daarmee ook de vraag naar vlees had de stad behoefte aan een vleeshal. Het stadsbestuur gaf stadsbouwmeester Lieven de Key in de 17e eeuw opdracht een rijk gedecoreerd gebouw

te ontwerpen en gebruik te maken van de mooiste materialen. Hij gebruikte voor dit pand natuursteen dat vanuit het buitenland moest komen en fleurde het geheel op met schapen- en ossenkoppen. Deze ornamenten verwijzen naar de oorspronkelijke functie van het pand. De Vleeshal werd voornamelijk gebruikt voor het verhandelen van vlees.

U bent nu bij het eindpunt van deze wandeling. Bent u begonnen bij het VVV-kantoor, lees dan verder vanaf het begin van deze wandeling en wandel door tot u terug bent op het **Verwulff**.

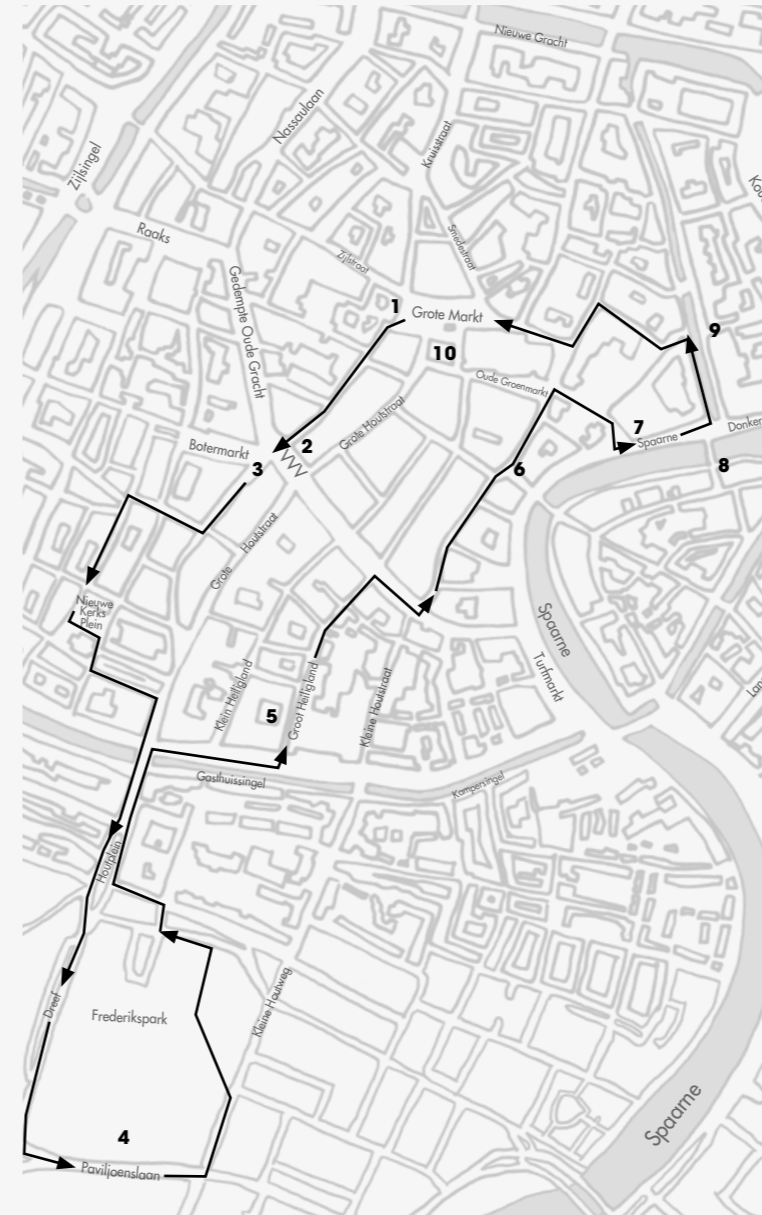
Colofon

Productie en redactie: City Marketing Haarlem / VVV

Drukwerk: Joh. Enschede

Vormgeving: JANUSIAN SCHWITTERS

(wijzigingen voorbehouden, februari 2011)

HAARLEM MONUMENTAAL

EEN WANDELING LANGS
HAARLEMSE MONUMENTEN

De historische binnenstad van Haarlem beschikt over een schatkamer aan bijzondere monumenten. Ontdek door middel van deze wandeling langs prachtige monumentale architectuur de vele interessante, mooie en verrassende panden die de stad kenmerken. Deze route start op de Grote Markt en duurt circa 1,5 uur. (U kunt deze route ook starten vanaf het VVV-informatiekantoor aan het Verwulff. Begin dan met lezen op het punt aangegeven met ***)

De **Grote Markt**, vroeger 't Sant genoemd, is het oude stads-hart van Haarlem. Door velen wordt gesproken van het mooiste plein van Nederland. Het aanzien en karakter van deze plaats worden in grote mate bepaald door de historische gebouwen. In de 13^e en 14^e eeuw was het plein nog groter van omvang, doordat er aan de zuidzijde nog geen bebouwing stond. Op 't Sant stond destijds een galg, werden ridderspelen gehouden en handelswaren verkocht.

1 Op de **Grote Markt** met uw rug naar de Grote of St. Bavo-kerk ziet u voor u het huidige **stadhuis** van Haarlem. Op deze plaats stond allereerst het jachtslot voor de Graven van Holland. Graaf Floris V gebruikte dit jachtslot als woonhuis wanneer hij naar

Haarlem kwam om belastinggelden te innen. Zijn zoon Willem II koos Den Haag als vaste woonplaats, waarna hij de resten van het slot aan de stad schonk. Het houten gebouw werd in de 14e eeuw grotendeels verwoest door een stadsbrand.

Na de herbouw is het complex als stadhuis in gebruik genomen. Uit die periode dateert het huidige gebouw met de beroemde Gravenzaal, tegenwoordig voornamelijk in gebruik als trouwzaal. In dezelfde tijd werd de Vierschaar gebouwd, herkenbaar aan de vier zuilen aan de rechterszijde van het gebouw. Vóór deze Vierschaar stond het schavot waar recht werd gesproken. In de afgelopen eeuwen zijn er nog diverse verbouwingen geweest.

2 U loopt links van het stadhuis de **Koningstraat** in. Halverwege deze straat ziet u aan uw linkerhand op nummer 37 een in 1900 gebouwd winkelpand met bakkerij. Op de steen boven het etalageraam vindt u een beeldhouwwerk van een bakkersfiguur. Aan het einde van de **Koningstraat** ziet u

schuin (links) voor u op **Verwulff 11** het 'Monument van de Twintigste Eeuw', waar **VVV Haarlem** gevestigd is.

Maar alleen al vanwege het interieur (uit 1849) is Van der Pigge zeker een bezoek waard.

Loop verder de **Gierstraat** in en neem de eerste straat rechts. Via de **Breestraat** wandelt u naar het punt waarnaar de wijk 'de Vijfhoek' genoemd is, een pleintje waar vijf straten bij elkaar komen. Ga links over het plein de **Lange Raamstraat** in. U loopt naar het **Nieuwe Kerkplein**. Op dit plein staat de eerste nieuw gebouwde Protestantse kerk van Haarlem, de **Nieuwe Kerk**. De kerk kenmerkt zich door de opvallende toren in Renaissance stijl, tussen 1613 en 1616 gebouwd door de Vlaamse stadsbouwmeester Lieven de Key.

Op de plek van de kerk stond vroeger het Sint Annaklooster met de Annakapel, waar de toren tegenaan werd gebouwd. De kapel werd in 1645 vervangen door het door Jacob van Campen ontworpen kerkgebouw. Kerk en toren vormen een bijzondere fusie van twee totaal verschillende bouwstijlen.

Loop langs de Nieuwe Kerk en neem de eerste straat links, de **Korte Houtstraat**. Dankzij de groene vingers van de bewoners is dit een van de groenste straatjes van Haarlem.

Aan het einde van deze straat gaat u rechtsaf de **Grote Houtstraat** in. Bij de verkeerslichten steekt u de Grote Houtbrug over en wandelt u verder via het **Houtplein** naar de **Dreef**, een brede laan met aan weerszijden bomen. Aan het einde van de laan ziet u links het huidige **Provinciehuis**. Bij de kruising gaat u direct linksaf en loopt de **Paviljoenslaan** in.

4 U ziet aan uw linkerhand de voorkant van het **Provinciehuis**, het voormalige **paviljoen Welgelegen**, **Dreef 3**. Het paviljoen werd aan het eind van de 18e eeuw gebouwd door Henri Hope, een vooraanstaande bankier uit Amsterdam. Het Neoclassicistische huis deed vooral dienst

als opbergplaats voor een kostbare collectie schilderijen en antieke voorwerpen. In 1808 kocht Lodewijk Napoleon paviljoen Welgelegen waardoor het bij veel mensen nog bekend is als zijn paleis. Na de Franse overheersing heeft koningin Wilhelmina hier gewoond. Sinds 1930 doet het paviljoen

3 *** Steek de **Gedempte Oude Gracht** over en loop de **Gierstraat** in. Links op de hoek van de **Gierstraat** op nummer 3 is **Drogisterij A.J. van der Pigge** gevestigd, te herkennen aan de traditionele gaper boven de entree. Deze drogisterij verkoopt het eeuwenoude middel dat alle kwalen heelt, Haarlemmerolie.

dienst als provinciehuis van Noord-Holland. Met uw rug naar paviljoen Welgelegen heeft u een prachtig zicht op stadspark de Haarlemmer Hout. Dit eeuwenoude bos werd in 1830 heringericht in Engelse landschapsstijl door de Haarlemse (tuin)architect Zocher. In het bos staan nog zo'n honderd monumentale bomen.

Vervolg de wandeling met paviljoen Welgelegen links van u en de Haarlemmer Hout rechts en loop rechtdoor tot de kruising. U slaat linksaf de **Kleine Houtweg** in. Wandel verder tot u links het Frederikspark ziet. Neem hier het aangelegde pad dat rechts afbuigt en wandel rechtdoor (de paden slingeren wat, maar u blijft zoveel mogelijk rechtdoor lopen). U passeert een wit huis en steekt aan het einde van het pad de **Baan** over. Sla linksaf en loop door tot u terug bent bij het **Houtplein**.

Loop het **Houtplein** over en ga aan de overkant van de Grote Houtbrug rechtsaf. De brug uit 1933 is een stedenbouwkundig monument, aan de zijde van de Grote Houtstraat versierd met beeldhouwwerken. Aan de Gasthuisvestzijde is stadsbouw-meester Lieven de Key afgebeeld en aan de Raamvestzijde schilder Frans Hals.

5 Wandel de **Gasthuisvest** op en neem de tweede straat links, het **Groot Heiligland**. Aan uw linkerhand ziet u op nummer 62 het wereldberoemde **Frans Hals Museum**. Dit gebouw deed in vroeger tijden dienst als Oudeman-nenhuis en later als weeshuis. Rechts ziet u een aantal gevels van voormalige proveniershuisjes die behoorden tot het St. Elisabeth's of Groot Gasthuis.

6 U loopt het **Groot Heiligland** uit en slaat rechtsaf de **Gedempte Oude Gracht** op. Neem de eerste straat links, de **Kleine Houtstraat**. U wandelt deze winkelstraat uit en komt bij een plek waar vier straten elkaar kruisen. Op de hoek, **Lange Veerstraat / Korte Veerstraat**, ziet u aan uw rechterzijde het **tweede winkelhuis** in Haarlem dat in 1899 is gebouwd in opdracht van V&D. Op de gevel is te lezen welke waren in dit eerste echte warenhuis verkocht werden, o.a. meubelen, mantels en kinderconfectie. Wanneer u rechtdoor de **Lange Veerstraat** uitloopt, komt u op een 'plein' waarbij u tussen de bomen door een prachtig zicht heeft op de **Grote of St. Bavo-kerk**. U vervolgt de wandeling door rechtsaf de **Damstraat**

in te lopen. Aan het einde van deze straat, op de hoek **Damstraat / Spaarne** staat links de Waag (Damstraat 29).

7 De **Waag** is rond 1598 gebouwd onder leiding van stadsarchitect Lieven de Key, naar het ontwerp van de schilders Cornelis Cornelisz en Willem Thybaut. Tot 1915 heeft het dienst gedaan als waag, een locatie waar goederen gewogen werden. Afhankelijk

van het soort en gewicht van de ingebrachte goederen werd door het stadsbestuur belasting geheven. Het gebouw in Renaissancestijl heeft twee bijna identieke gevels van Naamse steen, kalksteen gewonnen in de Belgische provincie Namen. Kenmerkend voor het gebouw zijn de rondboog- en kruisvensters. De overheidsfunctie van dit gebouw werd aangeduid door het wapen van Holland aan de Damstraatzijde en het wapen van Haarlem aan de Spaarnezijde.

Vervolg uw wandeling door linksaf langs het **Spaarne** te lopen. Op **Spaarne 16** ziet u **Teylers Museum**. Dit oudste museum van Nederland, gebouwd in 1784, heeft haar collectie grotendeels te danken aan de erfenis van lakkenkoopman en zijdefabrikant Pieter Teyler van der Hulst. Deze verzamelaar liet zijn privé verzameling na ten bate van de wetenschap. Vóór zijn voormalige woonhuis een museum werd, was het een plek waar wetenschappers kwamen voor onderzoek. In sfeervolle historische vitrines, uitsluitend door daglicht verlicht, ziet u voorwerpen als mineralen, fossielen, schilderijen, natuurkundige instrumenten, munten en penningen.

8 U ziet rechts (schuin) voor u de witte **'Gravestenenbrug'**. Als u langs deze ophaalbrug naar de overkant van het water kijkt, ziet u twee monumentale panden met authentieke trapgevels, gebouwd omstreeks 1630. In de panden daarachter was al sinds ongeveer 1550 bierbrouwerij **'De Olyphant'** gevestigd. Eeuwenlang was Haarlem één van de grootste bierbrouwersteden van Nederland. Beroemd is het Haarlems Jopenbier, dat sinds 1994 weer wordt gebrouwen volgens oud recept dat gevonden is in de stadsarchieven. In de zijgevel van het pand De Olyphant, aan de **Wijdesteeg**, is een gevelsteen ingemetseld met de afbeelding van een olifant.